

Pavel Holländer, Výklad práva (úvodný vstup)

„Jazyk neladí, keď slová s myšlienkami nesúhlasia. Keď čo sa hovorí, nie je, čo sa myslí, tak diela nestanú sa skutočnosťou. Keď nezrodia sa diela, mravné zásady a zručnosti sa nerozrastú. Ak zakrpatia zásady a umenie, nezavládne právo. Ak vymizne právo, ľudia nevedia, kam ruky-nohy pohnúť. Netrp teda jazykovou svojvôľou! Z nej všetko pramení ...“

Konfucius

„Neexistujú nijaké právne normy, existujú iba interpretované právne normy.“

Peter Häberle

Herbert Hart vo svojom slávnom diele *Pojem práva* vnáša do právno-teoretickej terminológie pojem otvorenej textúry: „Nech si už na oznamovanie noriem správania vyberieme akýkoľvek prostriedok – precedens alebo zákonodarstvo –, v určitej chvíli vždy vzniknú pochybnosti o jeho použití a daný prostriedok sa prejaví ako neurčitý, napriek tomu, že v obrovskom množstve bežných prípadov funguje úplne hladko. Bude mať to, čo sme nazvali otvorenou textúrou... Ale bez ohľadu na skutočnosť, že jazyk, od ktorého sme závislí, je jazyk s otvorenou textúrou (t. j. prirodzený jazyk – pozn. P.H.), si musíme uvedomovať, že treba zavrhnúť – dokonca aj ako ideál – predstavu pravidla natoľko podrobného, že by sme v jeho rámci otázku, či pre určitý konkrétny prípad platí, alebo neplatí, vždy vyriešili už vopred a pri skutočnom použití tohto pravidla by sme nikdy nemuseli voliť medzi otvorenými alternatívami. Dôvodom je, stručne povedané, to, že je na nás nutnosť takejto voľby uvalená – nie sme totiž bohovia, sme ľudia.“¹

Pojem otvorenej textúry Hart preberá od Friedricha Waismanna,² ktorý ho koncipuje – v reakcii na dielo Ludwiga Wittgensteina – ako nástroj napomáhajúci objasneniu problému verifikácie (pravdivosti). Pre Waismanna sú ilustráciou pojmov s uzavretou textúrou matematické pojmy, na rozdiel od nich empirické pojmy majú otvorenú textúru (či pórovitosť). Otvorená textúra jazyka tak preňho znamená možnosť (potencialitu) vágnosti, neurčitosti, neúplnosti.³

Predpokladajme teda, ako pracovnú hypotézu, že otvorená textúra – čiže potencialita neurčitosti – je daná dôvodom noetickým, či nemožnosťou apriórne myšlienkovu uchopiť svet v jeho úplnosti (v statickom i dynamickom, čiže vývojovom rozmere), ďalej dôvodom zrozumiteľnosti (čiže nutnosťou použiť ako komunikačný prostriedok prirodzený jazyk, resp. jeho modifikáciu, pre ktorú je príznačná určitá miera sémantickej i syntaktickej nepresnosti), po tretie dôvodom všeobecnosti právnej regulácie ako definičného znaku práva (a s tým spojenou neurčitostou prekonávania oblúka medzi všeobecnou normatívnou úpravou a konkrétnymi parametrami prípadu, na ktorý sa aplikuje), a nakoniec po štvrté rozdielom medzi štruktúrou právneho predpisu a štruktúrou právnej normy, ktorý možno preklenúť len myšlienkovou aktivitou interpreta vychádzajúcou z predporozumenia. Poznamenajme ešte, že Hart sám zaraďuje medzi dôvody otvorenej textúry noetický a jazykový dôvod a dôvod všeobecnosti práva.⁴

Potiaľ môžeme stále predpokladať, že tieto analytické úvahy sa zásadne dotýkajú rovnakého predmetu, o akom na začiatku 19. storočia premýšľal Savigny.

Tradičná právna metodológia vychádzajúca zo Savignyho paradigmy rozlišuje pri aplikácii práva kategórie jeho interpretácie a dotvárania. Hranicou, ktorá ich oddeľuje, je doslovné znenie zákona (právneho predpisu), resp. doslovný zmysel.⁵ Uvedomujúc si skutočnosť, že náuka i prax

¹ HART, H. L. A., *Concept of Law*. Cit. podľa českého prekladu: *Pojem práva*. Praha 2004, s. 132.

² WAISMANN, F., *Verifiability*. Proceedings of the Aristotelian Society, suppl. vol. 19 (1945), s. 119-150.

³ Podrobnejšie k Waismannovej koncepcii otvorenej textúry pozri BIX, B. *Law, Language and Legal Determinacy*. New York 1993, s. 7 a nasl.; DÖNNING, S., *Die Vagheit der Sprache*. Wiesbaden 2005, s. 78 a nasl.

⁴ HART, H. L. A., *Concept of Law*, pozn. 350, s. .

⁵ KLATT, M., *Die Wortlautgrenze*. In: *Recht verhandeln. Argumentieren, Begründen und Entscheiden im Diskurs des Rechts*. Hrsg. LERCH, K.D., Berlin 2005, s. 343-344, a na tomto mieste citovaná právno-teoretická literatúra.

v súčasnosti v systéme písaného práva akceptuje sudcovské dotváranie práva,⁶ Matthias Klatt túto hranicu akceptuje v podobe „sémantickej hranice“.⁷

Dotváranie práva sa pravidelne spája s vyplňovaním pravých (technických) medzier v práve a s vyvodzovaním v právnom poriadku implicitne obsiahnutých noriem z noriem zakotvených explicitne, ktoré sa označuje ako výklad *largo sensu* (a to na rozdiel od výkladu *stricto sensu*, ktorý je výkladom explicitne vyjadrených znakov).⁸ V menšej miere (z pohľadu ich akceptácie teóriou a praxou, ako aj prípustnosti pre jednotlivé odbory práva) sa k dotváraniu práva radí aj vyplňanie nepravých medzier v práve a judikatúra *contra legem* v prípadoch extrémneho napätia medzi intenciou a dikciou zákona.

Inými slovami vyjadrené, ak nie je niektorá časť právnej normy výslovne vyjadrená v právnom predpise (predpisoch), ide buď o výraz neúplnosti právnej regulácie (medzeru v zákone, a to buď pravú, alebo nepravú), alebo o prípad právnej normy, ktorá je v právnom poriadku obsiahnutá implicitne, a jej obsah je nutné z noriem explicitne vyjadrených logicky vyvodit' (napr. z explicitne vyjadrenej povinnosti dlžníka splniť záväzok možno vyvodit' oprávnenie veriteľa takéto správanie dlžníka vyžadovať). Medzi metódy vyplňania medzier v práve možno zaradiť najmä analógiu, argument a *fortiori*, argument a *minori ad maius*, a *maiori ad minus*, argument povahou veci atď. Vyvodzovanie implicitných noriem z explicitných, resp. interpretácia *largo sensu*, je vlastne dosadzovaním hodnôt z deonticky skutočných svetov (právnych poriadkov) do logického systému opisujúceho úsudky uskutočňujúce sa vzhľadom k deonticky ideálnemu svetu. Dôsledky (závery) dosadenia tvrdenia o normách deonticky skutočného sveta do logického systému tvrdení o normách deonticky ideálneho sveta potom spätne prenášame z deonticky ideálneho do deonticky skutočného sveta. Interpretácia *largo sensu* je teda daná predvedením – presnejšie povedané, právo-dogmatických predvedením.

Právny jazyk

Právna noetika v prvom rade analyzuje postup od empirických a hodnotových súdov k formulovaniu noriem, ďalej potom poznávanie (nachádzanie) právnych noriem, ktoré je súčasťou aplikácie práva a ktorého (nutnou) súčasťou je interpretácia práva. Aplikácia pritom v sebe zahŕňa nielen nachádzanie obsahu všeobecnej právnej normy, ale aj poznanie (spoznávanie) skutkových okolností formou skutkových zistení dokazovaním a ich podradenie (subsumovanie) pod všeobecnú skutkovú podstatu právnej normy (a to, ako sme už naznačili, nie „jednosmernou ulicou“ subsumpcného sylogizmu, ale cestou kaskády korelácií).

Právna noetika tak vo svojej štruktúre obsahuje skúmanie myšlienkového postupu od empirických a hodnotiacich súdov k právnym normám, ich nachádzanie pri aplikácii práva, proces skutkových zistení dokazovaním a konečne myšlienkový postup podradovania skutkových okolností konkrétneho prípadu pod všeobecnú normu.

⁶ Čo platí aj pre konzervatívne orientovaných teoretikov, akým bol E. Forsthoff: „Ak pripustíme, že sudca je spôsobilý a oprávnený na tvorivú, t. j. právo dotvárajúcu aplikáciu práva – čo by dnes už nemalo vyžadovať dôkaz –, vylučujeme tým deklarovanie, resp. konštituovanie práva platného pre konkrétny prípad v zmysle obyčajného vykonávania zákona“, v dôsledku čoho „existuje logický priestor pre sudcovské úvahy, ktorý nie je vymedzený zákonom. Význam prejedicií, postup v prípade mlčania zákona alebo v prípade vnútorného rozporu medzi zákonmi... použitie analógie ako v občianskom, tak aj v trestnom práve, vyvažovanie spravodlivostných a zákonných hľadísk – všetko sú to problémy hermeneutiky“, pričom ich riešenie je „vo veľkej miere závislé od podoby sudcu“ (FORSTHOFF, E., *Recht und Sprache. Prolegomena zu einer richterlichen Hermeneutik*. Darmstadt 1964, s. 29).

⁷ KLATT, M., *Die Wortlautgrenze*, pozn. 346, s. 345 a nasl.

⁸ K rozlíšeniu výkladu *stricto* a *largo sensu* pozri ZIEMBIŃSKI, Z., *Problemy podstawowe prawoznawstwa*. Warszawa 1980, s. 275-276; WRÓBLEWSKI, J. *Legal Reasoning in Legal Interpretation*. In: WRÓBLEWSKI, J., *Meaning and Truth in Judicial Decision*. 2. Ed., Helsinki 1983, s. 72 a nasl.; ALEXI, R., *Recht, Vernunft, Diskurs*, pozn. 349, s. 72 a nasl.

Na tomto mieste pripomeňme Dreierovo konštatovanie, podľa ktorého z takto štruktúrovanej línie právnického poznávania sa právna veda prvotne sústreďovala na interpretáciu (a systematizáciu) práva: „Kontinentálna právna veda sa konštituovala vo vrcholnom stredoveku ako dogmatická knihoveda a túto povahu si v zásade zachovala až do súčasnosti. Fixovaná na exegetické a systematické spracovanie autoritatívnych textov, nadobudla svoju vlastnú špecifickú metódu z logiky, filológie a histórie.“⁹

Jedným z predpokladov interpretácie autoritatívnych textov je spoznávanie zvláštností jazyka, v ktorom sú tieto texty sformulované. Obsahom prvého článku právnej noetickej línie je postup od empirických a hodnotiacich súdov k právnej norme: „Stanovenie práva má dvojakú funkciu: dáva právnej myšlienke podobu v zodpovedajúcom jazykovom výraze a má za následok sociálnu záväznosť, platnosť práva.“¹⁰

Kým sa pokúsime priblížiť k problematike právnej hermeneutiky, zastavme sa pri právnom jazyku a pokúsme sa ho stručne charakterizovať.

Právny jazyk je jedným z odborných spisovných jazykov,¹¹ ktorý sa od prirodzeného jazyka líši lexikou i štylistikou. Tieto odlišnosti vyplývajú najmä z prvej funkcie právneho jazyka: jazykovými prostriedkami vyjadriť právne normatívnu reguláciu. Právny jazyk je teda jazykom, v ktorom sú vyjadrené pramene práva, ako aj akty aplikácie práva.

Od právneho jazyka treba odlíšiť jazyk právnický,¹² ktorý vo vzťahu k nemu je metajazykom, je jazykom právnikov, jeho predmetom je svet práva. Jazykom právnickým je teda jazyk právnej vedy, aplikačnej praxe (judiciálnej i profesne odbornej, napr. advokátskej), ako aj právny slang.

Právny jazyk možno potom skúmať z pohľadu jeho funkcií a vlastností, ako aj z pohľadu jeho lexiky a štylistiky.

Právny jazyk plní jednak funkciu jazykového vyjadrenia právnych noriem, jednak funkciu informačnú - prostredníctvom právneho jazyka zákonodarca oznamuje adresátom právnych noriem druhu povinného, resp. dovoleného správania.

Z funkcií potom vyplývajú vlastnosti právneho jazyka.

Z funkcie jazykového vyjadrenia právnych noriem vyplýva požiadavka jednoznačnosti a presnosti právneho jazyka. Tie sa pritom nedosahujú iba v oblasti právneho pojmoslovía (právnej terminológie), ale aj súladným úsilím o presnosť v oblasti štylistiky, syntaxe, gramatiky i terminológie.¹³

Informačná funkcia právneho jazyka je spätá s požiadavkou jeho zrozumiteľnosti. Dôležitosť tohto momentu bola zákonodarcom známa aj v minulosti: „V období panovania Márie Terézie existovala v Uhorsku inštitucionálne vytvorená funkcia tzv. ‚buta ember‘. Touto funkciou bol poverený človek priemernej inteligencie a základného vzdelania. Jeho úloha spočívala v tom, že čítal návrhy právnych textov a potom pred zvláštnou komisiou oznamoval ich obsah ‚svojimi slovami‘. Ak jeho správa nebola dost’ adekvátna skutočnému obsahu návrhu, komisia uznala návrh

⁹ R. Dreier, Zur Problematik und Situation der Verfassungsinterpretation, pozri pozn. č. 149, s. 18. Podrobnejšie k tomu pozri napr. F. Wieacker, Privatrechtsgeschichte der Neuzeit, pozn. č. 149, s. 45 a nasl.; H. Coing, Handbuch der Quellen und Literatur der neueren europäischen Privatrechtsgeschichte, pozn. č. 149, s. 731 a nasl.

¹⁰ E. Forsthoff, Recht und Sprache. Prolegomena zu einer richterlichen Hermeneutik. Darmstadt 1964, s. 9.

¹¹ V. Knapp, J. Cejpek, Automatické vyhľadávanie informácií v právnych textoch. Bratislava 1979, s. 32.

¹² Uvedené rozlíšenie je späté s menom B. Wróblewského (B. Wróblewski, Język prawny i prawniczy. Kraków 1948.)

¹³ K požiadavkám na presnosť právneho jazyka pozri V. Knapp, Právní pojmy a právní terminologie (Právní pojmosloví a názvosloví). Státní správa, č. 4, 1978, s. 17.

za príliš nezrozumiteľný a vrátila ho na prepracovanie, po ktorom bol podrobený ďalšiemu potvrdzovaniu.“¹⁴

Viktor Knapp upozorňuje na skutočnosť, že problematika zrozumiteľnosti právneho jazyka je javom trochu zložitejším: „Vulgarizujúca predstava všeobecnej zrozumiteľnosti vychádza totiž z toho, že popri nezrozumiteľnom jazyku ‚kasty‘ profesionálnych právnikov existuje všeobecne zrozumiteľný a každému prístupný spôsob jazykového vyjadrenia právnych noriem. Je to však pravda? Skúsenosti to nepotvrdzujú. Ukazujú, že aj ľudia bez akéhokoľvek právnického vzdelania pomerne ľahko porozumejú textu právnej normy, že teda nedostatok právnického vzdelania obvykle nebráni porozumieť významu v právnej norme použitých slov či väzieb; bráni však, alebo aspoň sťažuje, pochopiť podstatu a vzájomné súvislosti právnych inštitútov.“¹⁵

Porozumenie právnemu jazyku nespočíva teda iba v jeho zrozumiteľnosti, ale aj v jeho predporozumení. Predporozumenie zahŕňa znalosť prírodného jazyka, pojmov jednotlivých oblastí práva, znalosť prameňov práva, pravidiel formulovania právnych noriem, postupov právnej interpretácie, zahŕňa však aj všeobecné znalosti, skúsenosti a hodnotovú orientáciu, ako aj povahu (temperament) interpreta.

Na okraj zrozumiteľnosti právneho jazyka výstižne poznamenáva Gizbert-Studnicki: „Zákonodarca počíta s faktom nedostatočnej komunikačnej kompetencie adresáta právnych textov, preto v procesných predpisoch neraz orgánom aplikujúcim právo ukladá povinnosť stranám v priebehu procesu objasniť ich právnu situáciu.“¹⁶

Vo vzájomnom vzťahu požiadaviek na presnosť a zrozumiteľnosť právneho jazyka však vzniká protirečenie. Zvyšovanie jednoznačnosti, presnosti právneho jazyka, teda zvyšovanie stupňa jeho exaktnosti, vedie k jeho nezrozumiteľnosti, k zníženiu informačnej hodnoty práva a naopak. Tým je založený paradox právneho jazyka: Zvyšovanie presnosti, exaktnosti vedie k nezrozumiteľnosti a opačne, zvyšovanie zrozumiteľnosti vedie k znižovaniu presnosti. Znižovanie entropie presnosťou vedie teda k jej zvyšovaniu nezrozumiteľnosťou.

Riešenie paradoxu právneho jazyka spočíva vo vzájomnej proporcionalite, vyvážení obidvoch funkcií právneho jazyka a z nich plynúcich vlastností. Táto vyváženosť sa pritom premieta ako v oblasti lexiky, tak aj v oblasti štylistiky právneho jazyka.

Lexika právneho jazyka je súhrnom odborných právnych termínov so všeobecným základom prirodzeného jazyka s termínmi iných odborných jazykov, obsiahnutými v právnych textoch.¹⁷ Slovný základ právneho jazyka obsahuje len časť slovného základu prirodzeného jazyka. Nezahŕňa napríklad citoslovčia, príp. substantíva vyjadrujúce city. Pretože právne predpisy sú nástrojom regulácie a nie prosby, prípadne výzvy, neobsahujú odôvodnenie. Z tohto dôvodu v slovnom základe jazyka právnych predpisov spravidla nenájdem spojky „a teda“, „pretože“, „lebo“ a pod.

Časť slovného základu prirodzeného jazyka je súčasťou lexiky právneho jazyka, pričom si zachováva nezmenený význam (napr. slovesá, spojky, zámená, no aj viacero substantív či adjektív), alebo nadobúda pozmenený, resp. spresnený význam (napr. slovo „domácnosť“ v § 115 občianskeho zákonníka, „blízka osoba“ v § 116 občianskeho zákonníka a pod.).

Lexika právneho jazyka konečne obsahuje slová, ktoré sú vlastné iba jemu a nie sú súčasťou prirodzeného jazyka (napr. „vecné bremeno“, „vecné práva“, „prokúra“, „zmluvná pokuta“ a pod.).

¹⁴ T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*. Warszawa-Kraków 1986, s. 108-109.

¹⁵ V. Knapp, J. Cejpek, *Automatické vyhľadávanie informácií v právnych textoch*, pozri pozn. č. 467, s. 36-37.

¹⁶ T. Gizbert-Studnicki, *Język prawny z perspektywy socjolingwistycznej*, pozri pozn. č. 467, s. 129.

¹⁷ Pozri V. Knapp, *Některé otázky tvorby teuzaura automatizovaného systému právnych informácií*. (Poznámky o právním jazyku.) *Právnik* č. 1, 1979, s. 58.

Podľa Štefana Lubyho náležitosťami právnych termínov sú jazyková správnosť, odborná správnosť, jednoznačnosť, presnosť, ustálenosť a zreteľnosť.¹⁸

K požiadavke odbornej správnosti možno, iba ako jeho ilustráciu, spomenúť očakávanú odbornú diskusiu k termínom „právne konanie“ a „právny úkon“ v súvislosti s pripravovaným návrhom nového občianskeho zákonníka.¹⁹ Ak hovoríme o požiadavke jednoznačnosti právnej terminológie, t. j. požiadavke konštantného používania právnych termínov, rozumieme tým vyjadrenie určitého pojmu rovnakým názvom (označením), čiže vylúčenie synonymie, a naopak, používanie určitého názvu vždy v spojení s rovnakým pojmom (vylúčenie homonymie, polysémie). Splnenie požiadavky jednoznačnosti však nemožno vyžadovať absolútne. Legislatívna prax pozná príklady polysémie, v ktorých však musí byť z kontextu použitého termínu zrejmá významová odlišnosť (ak zákon č. 83/1990 Zb. o združovaní občanov, v znení neskorších predpisov, umožňuje občanom zakladať spolky, organizácie, zväzy, hnutia, kluby a iné občianske združenia, ako aj odborové organizácie, „v týchto typoch združení sa môže združovať každý, vrátane cudzincov“²⁰, termín „občan“ je teda použitý vo význame „fyzická osoba“; termínom „občan“ sa však v zákone č. 40/1993 Zb. o nadobúdaní a strácaní občianstva Českej republiky, v znení neskorších predpisov, resp. v zákone č. 247/1995 Zb. o voľbách do Parlamentu Českej republiky, v znení neskorších predpisov, rozumie „štátna príslušnosť“).

Presnosť právnych termínov možno v právnych textoch dosiahnuť aj pomocou legálnych definícií.²¹ Ak zákonodarca dospeje k záveru o neostrosti alebo nezrozumiteľnosti termínu použitého v právnom predpise, otvára sa pred ním otázka jeho vymedzenia legálnou definíciou. Uvedomujúc si skutočnosť, že prílišné používanie legálnych definícií právny text zaťažuje a robí neprehľadným, závisí racionálna odpoveď na túto otázku od miery akceptácie judiciálneho dotvárania práva zo strany legislatívy.

So zrozumiteľnosťou právnej terminológie úzko súvisí aj jej ustálenosť. Právny jazyk sa vyvíja v konfrontácii s predmetom právnej regulácie aj s vývojom prirodzeného jazyka. Tieto dva vplyvy spôsobujú vznik tzv. právnych neologizmov, ako aj zastarávanie právnych termínov a vznik právnych archaizmov. Príkladom vplyvu neologizmov vyplývajúcich z politického slangu, ktorý v predchádzajúcich rokoch s obľubou používal termín „štandardný“, je ustanovenie § 47 ods. 2 zákona č. 111/1998 Zb. o vysokých školách, v znení neskorších predpisov, podľa ktorého „štandardná doba štúdia je najmenej tri a nanajvýš štyri roky“ a v ktorom sa pre daný význam opúšťa používaný termín „obvyklá doba“.

Právny jazyk je charakteristický svojimi špecifikami nielen v oblasti lexiky, ale aj v oblasti stylistiky. Jazykové stylistické prostriedky môžu pritom byť buď lexikálne alebo gramatické. Výber lexikálnych prostriedkov charakterizuje právny jazyk do podoby strohého, neemocionálneho jazykového štýlu. Je preň typické časté využívanie substantív a adjektív, do určitej miery aj čísloviek, ďalej potom zvláštne stylistické pravidlá používania sloviess a spojok, menší výskyt zámen, prísloviess, častíc, absencia citosloviess. Stylistickým pravidlom používania sloviess je napríklad spojenie dokonavého vidu s označením nielen určitého správania, ale aj jeho výsledku, nedokonavého zasa iba s určitým správaním. Výber gramatických prostriedkov právneho štýlu je daný vetnou stavbou. Právna stylistika pravidelne používa podradovacie súvetia na vyjadrenie vzťahu podmienky nastúpenia normatívneho tlaku a normatívneho následku, pričom v tejto súvislosti platí pravidlo, podľa ktorého normatívny obsah právnej regulácie je spravidla vyjadrený vo vete hlavnej a nie vo vete vedľajšej.

¹⁸ Š. Luby, Teoretické otázky právnej terminológie v normotvornom procese. Právnik, č. 8, 1974, s. 728.

¹⁹ Pozri K. Eliáš, M. Zuklínová, Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Praha 2001, s. 153.

²⁰ J. Filip, Vybrané kapitoly ke studiu ústavního práva. Brno 2001, s. 143.

²¹ K jednotlivým druhom legálnych definícií pozri V. Knapp, Některé otázky používání formální logiky při tvorbě práva. Pozn. č. 247, s. 74 a nasl.

Predmet právnej interpretácie

Sebareflexia právnej vedy, osobitne jej utvárania, smeruje jednak k poznaniu analógií s inými oblasťami abstraktného myslenia, jednak k uvedomeniu si vlastného predmetu. Ernst Fortshoff v tejto súvislosti vyslovuje takéto konštatovanie: „Teológia a jurisprudencia sú v podstate hermeneutické, t. j. výkladové vedy.“²²

Inšpiráciou pre označenie hermeneutiky sa stala antická mytológia: „Hermes nebol len bohom kupcov a zlodejov, ale aj poslom a tlmočníkom bohov. Hermeneuein preto znamená oznámiť, preložiť, hermeneutika je náukou, vedou či umením porozumenia zmyslu, porozumenia ľudským vyjadreniam.“²³

Pokúsme sa vlastnú analýzu filozofických otázok interpretácie práva začať poukazom na „starú skúsenosť metodologickej diskusie o vzájomnej závislosti predmetu a metódy“.²⁴

O predmet interpretácie v práve sa v právnom myslení vedie spor. Jeho obsahom je dilemma, či týmto predmetom je „norma - ako zmysel vôľového aktu“, pričom „za tým účelom sú interpretačno-teoreticky prípustné všetky prostriedky, ktoré sú zamýšľané na to, aby ich prostredníctvom bolo možné túto vôľu zachytiť“,²⁵ alebo ním je „text právneho predpisu, ktorý obsahuje ústavnú normu s obvykle veľmi širokým záberom“.²⁶ Bez toho, že by sme sa týmto problémom zaoberali podrobne, prijmime Knappovo riešenie. Podľa neho „tradičné poňatie, podľa ktorého je interpretácia vyjasňovaním nejasného textu zákona ..., je už dosť prekonané. Interpretácia, povedané všeobecne, je priradovanie významu znakom, t. j. pokiaľ ide o naše právo, priradovanie významu v zákone použitým jazykovým výrazom, určovanie ich dezignátu“.²⁷

Zmysel interpretácie práva

Ak sú predmetom právnej interpretácie súbory znakov, nesúcich informáciu o obsahu právnej regulácie, tak v systéme písaného práva je týmto súborom v prvom rade právny predpis. Z povahy právnej regulácie vyplýva však rozdiel v hľadiskách systematizácie práva a štruktúrovania právnych predpisov na jednej strane a štruktúrou právnej normy na strane druhej, rozdiel, ktorý možno preklenúť iba určitým interpretačným inštrumentáriom a v mnohých prípadoch iba tvorivou myšlienkovou aktivitou. Savignyho „rekonštrukcia myšlienky obsiahnutej v zákone“ teda znamená „konštrukciu“ právnej normy, ktorej prvky (skutková podstata a normatívny následok) sú pravidelne obsiahnuté v rôznych častiach predpisu, resp. vo viacerých predpisoch, ako aj formulovanie obsahu, zmyslu a významov týchto prvkov. Pre interpretáciu jednoduchého práva (čiže práva „podústavného“) je potom typické, že tieto prvky sú pravidelne vyjadrené explicitne, vo väčšej či menšej miere určitosti, v znení predpisu (v opačnom prípade hovoríme o medzerách v práve alebo o *leges imperfectae*).

Metóda výkladu nie je pritom určená iba predmetom, ale aj jeho zmyslom, funkciou. Ak je interpretácia práva súčasťou právnej argumentácie v procese aplikácie práva, potom týmto zmyslom je formulovanie vyššej premisy subsumpčného sylogizmu (úsudku) tak, aby umožnila podradenie skutkových zistení konkrétneho prípadu a vyvodenie konkrétneho normatívneho následku, a to uvedomujúc si skutočnosť, že subsumpčný sylogizmus je pri aplikácii práva konečnou fázou kaskády korelácií.

²² E. Forsthoff, *Recht und Sprache*, pozri pozn. č. 463, s. 3.

²³ K. F. Röhl, *Allgemeine Rechtslehre*, pozri pozn. č. 171, s. 96-97.

²⁴ E.-W. Böckenförde, *Die Methoden der Verfassungsinterpretation*, pozri pozn. č. 335, s. 82.

²⁵ R. Walter, H. Mayer, *Grundriß des österreichischen Bundesverfassungsrechts*. 8. Aufl., Wien 1996, s. 53.

²⁶ J. Filip, *Ústavní právo*, pozri pozn. č. 129, s. 287.

²⁷ V. Knapp, *Zákonodárna moc Ústavního soudu*. *Právník*, č. 2, 1993, s. 108.

Ak sú jednotlivé právne normy explicitne vyjadrené v právnom predpise (predpisoch), tak interpretácia predstavuje jednak ich významové spojenie (napr. vo forme väzby hypotézy a dispozície, alebo negácie správania obsiahnutého v dispozícii a sankcie), jednak taký stupeň presnosti stanovenia obsahu a rozsahu v skutkovej podstate a normatívnom následku normy obsiahnutých výrazov (pojmov), aký umožňuje subsumpciu konkrétnych skutkových okolností a vyvodenie konkrétnej povinnosti (oprávnenia).

Ak nie je niektorá časť právnej normy výslovne vyjadrená v právnom predpise (predpisoch), ide alebo o výraz neúplnosti právnej regulácie (medzeru v zákone, a to alebo pravú alebo nepravú), alebo o prípad právnej normy, ktorá je v právnom poriadku obsiahnutá implicitne a jej obsah treba z noriem explicitne vyjadrených logicky vyvodit' (napr. z explicitne vyjadrenej povinnosti dlžníka splniť záväzok možno vyvodit' oprávnenie veriteľa takéto správanie dlžníka vyžadovať). Postup, ktorým možno vyplniť neúplnosť právnej regulácie, nazývame dotváraním práva (vyplňaním medzier) a medzi jeho metódy možno zaradiť najmä analógiu, argument a fortiori, argument a minori ad maius, a maiori ad minus, argument povahou veci atď. Postup, ktorým možno z normy explicitne zakotvenej vyvodit' v právnom poriadku normu obsiahnutú implicitne, sa označuje ako výklad *largo sensu* (a to na rozdiel od výkladu *stricto sensu*, ktorý je výkladom explicitne vyjadrených znakov).²⁸

Takto vymedzenému predmetu a zmyslu výkladu jednoduchého práva zodpovedajú metódy výkladu v štruktúre, ako sa vyvíjala v nadväznosti na Savignyho paradigmy. Pre charakterizáciu jednoduchého práva pripomeňme na tomto mieste kľúčovú myšlienku, a to, že jeho explicitne vyjadreným obsahom sú normy s klasickou štruktúrou, čiže na všeobecne vymedzené skutkové podstaty nadväzujúce všeobecne formulované práva a povinnosti, a nie účely, ktorých dosiahnutie normatívne stanovené vzory správania sledujú. Abstrahujem pritom od výnimiek, ktoré predstavujú tzv. normy teleologické. Účely normatívnej regulácie sú dvojaké: axiologické (najmä spravodlivostné) a funkčného usporiadania pomerov.

Oscilovanie účastníkov metodologickej diskusie (niekedy vari aj polemiky) medzi viazanosťou doslovným znením (a tomu zodpovedajúcou presnosťou jazykového výkladu) a akceptáciou možnosti interpreta za určitých okolností odchyliť sa od doslovného znenia predpisu (a s tým spätou závažnosťou najmä objektívneho historického a aktuálneho teleologického výkladu) závisí od dvoch rozhodujúcich momentov: Tým prvým je východisková koncepcia poslania aplikácie práva, t. j. toho, či obsahom aplikácie je iba autoritatívne inštitucionálne uplatňovanie vopred všeobecne stanovenej normatívnej regulácie, alebo či jej obsahom je tiež zvažovanie účelu normatívnej úpravy a finality (axiologickej – spravodlivostnej a funkčných dopadov) rozhodnutia. Tým druhým zasa je vzťah moci zákonodarnej a súdnej v systéme del'by moci v kontinentálnom systéme práva, vychádzajúci z princípu suverenity ľudu a z inštitucionálneho spojenia normotvornej kompetencie s legitimitou zákonodarného zboru, čo však nepripúšťa sudcovskú tvorbu práva a v dôsledku toho ani možnosť judikovať *praeter*, resp. *contra legem* v prípadoch extrémneho napätia medzi doslovným znením a účelom zákona. Argumenty oboch strán sú známe: na jednej strane z povahy veci vyplývajúca všeobecnosť, neurčitosť a neúplnosť práva, ktorá sa neraz ocitá v rozpore s princípom zákazu *denegationis iustitiae*, ďalej frustrácia a odcudzenie, vznikajúce v dôsledku mechanickej aplikácie nezohľadňujúcej účely, na strane druhej zasa obava pred prelomením základných princíпов suverenity ľudu, ktorá v systéme nepriamej demokracie nachádza výraz v suverenite parlamentu, a ďalej obava pred ľubovôľou a nepredvídateľnosťou sudcovskej aplikácie práva.

Úloha predporozumenia, alebo môže interpret rozumieť zákonu lepšie než jeho tvorca?

²⁸ K rozlíšeniu výkladu *stricto* a *largo sensu* pozri Z. Ziemiński, *Problemy podstawowe prawoznawstwa*. Warszawa 1980, s. 275-276; J. Wróblewski, *Legal Reasoning in Legal Interpretation*. In: J. Wróblewski, *Meaning and Truth in Judicial Decision*. 2. Ed., Helsinki 1983, s. 72 a nasl.; R. Alexy, *Recht, Vernunft. Diskurs*, pozn. č. 175, s. 72 a nasl.

Myšlienky pochádzajúce od výrazných postáv právneho myslenia a týkajúce sa právnej interpretácie ani čo by sa zlievali do jedného významového celku. Podľa Savignyho interpretácia právnej normy závisí od spôsobu „nazerania“ na právne inštitúty, pričom ich obsah nie je jednotlivými právnymi normami vyčerpaný, teda v porovnaní so sumou noriem je bohatší a celistvejší.²⁹ Podľa Radbrucha „vôľa zákonodarcu nie je metódou výkladu, ale cieľom výkladu a výsledkom výkladu, výrazom pre apriórnu nevyhnutnosť systémovo-nerozporného výkladu celého právneho poriadku. Preto je možné ako vôľu zákonodarcu konštatovať to, čo ako vedomá vôľa autora zákona nebolo nikdy prítomné. Interpret môže zákonu rozumieť lepšie, než mu rozumel jeho tvorca, zákon môže byť múdrejší ako jeho autor - on práve musí byť múdrejší ako jeho autor.“³⁰

Úvahy o aktívnej úlohe interpreta v právnom myslení dostávajú filozofický základ najmä pod vplyvom Gadamerovej hermeneutickej koncepcie.

Dôvody výrazného úspechu hermeneutických ideí v právnej vede vtipne a zároveň presvedčivo objasňuje Gizbert-Studnicki: „To, že filozofická hermeneutika našla úrodnú pôdu práve v jurisprudencii, možno dedukovať z toho, že právnici boli hlboko rozčarovaní zo snáh o reformu právnej vedy v duchu sociálnych vied (sociológie a psychológie). Všetky tieto pokusy, ktoré sa podnikli z väčšej časti v prvej polovici 20. storočia, stroskotali. Jurisprudencia síce v ich dôsledku musela oblasť svojho bádania výrazne rozšíriť (vznikla napr. sociológia práva ako odvetvie právnej vedy), napriek tomu však sa jadro jurisprudencie - právna dogmatika - sotva zmenilo. Príťažlivosť filozofickej hermeneutiky pre právnikov možno vysvetliť tým, že hermeneutika nenavrhuje nijakú reformu a nenúti právnikov do nijakej zmeny ich spôsobu myslenia. Hermeneutika v každom prípade ponúka právníkom prehĺbenie ich ‚hermeneutického vedomia‘ a pomáha im uvedomiť si svoju ‚hermeneutickú situáciu‘.“³¹

V právnej teórii prevažuje názor odmietajúci Dworkinovu predstavu o metodologickej dosiahnuteľnosti jediného správneho riešenia právneho prípadu (predpokladajúcej aj jedinu správnu interpretáciu relevantného práva),³² prevažuje v nej názor, podľa ktorého právna veda nie je schopná voľbu interpretačných metód racionálne odôvodniť.³³ Pretože táto skutočnosť má za následok pocit neistoty a prebúdza pochybnosť o objektívnosti a racionalite právnického myslenia,³⁴ Gizbert-Studnicki v nej vidí dôvod vplyvu filozofickej hermeneutiky, ktorá „síce nemôže opodstatniť objektivitu a racionalitu právnického myslenia“, no ktorá tvrdí, že „by bolo ilúziou predstavovať si, že by existovala metóda výkladu, ktorá by mohla viesť k všeobecne platným výsledkom“.³⁵

Podľa Gadamera hermeneutika nie je ani deskriptívnou ani preskriptívnou teóriou porozumenia textu, nie je nijakou metodológiou, ale sa pokúša „objasniť podmienky, za ktorých k porozumeniu dochádza“.³⁶ Hoci teda hermeneutika neponúka metodológiu interpretácie, naznačuje jej zmysel. Je ním ambícia interpetačnej „správnosti“, ktorá je predpokladom všeobecnej zrozumiteľnosti a vzájomného, všeobecného porozumenia. V tomto zmysle podľa Gadamera predporozumenie, „v zajatí ktorého je vedomie interpreta“, nie je interpretovi „voľne k dispozícii“.³⁷ Gadamer ďalej striktno odmieta poznávaciu schému subjekt-objekt, zdôrazňuje tvorivý moment procesu porozumenia, pričom za ústrednú kategóriu hermeneutiky považuje pojem

²⁹ F. C. von Savigny, System des heutigen Römischen Rechts, pozri pozn. č. 481, s. 44, 48.

³⁰ G. Radbruch, Rechtsphilosophie. Studienausgabe, pozri poz. č. 179, s. 107.

³¹ T. Gizbert-Studnicki, Das hermeneutische Bewußtsein der Juristen. Rechtsstheorie 18 (1987), Heft 3, s. 345.

³² Pozri pozn. č. 456.

³³ Pozri napr. M. Kriele, Theorie der Rechtsgewinnung, pozn. č. 460, s. 313; K. Larenz, Die Bindung des Richters an das Gesetz als hermeneutisches Problem. In: Festschrift für Ernst Rudolf Huber. Göttingen 1973, s. 295 a nasl.

³⁴ T. Gizbert-Studnicki, Das hermeneutische Bewußtsein der Juristen, pozri pozn. č. 505, s. 346.

³⁵ Tamtiež, s. 346.

³⁶ H. G. Gadamer, Wahrheit und Methode, pozri pozn. č. 177, s. 300.

³⁷ Tamtiež, s. 301.

predporozumenia. Ním rozumie „významové očakávania interpreta“, ³⁸ podľa jeho presvedčenia text dáva zmysel iba z perspektívy určitej, jemu položenej otázky. ³⁹

Gizbert-Studnicki, nadväzujúc na Gadamera, presne charakterizuje situáciu interpreta: „Odlišné významové očakávania vedú k odlišným významom jedného a toho istého textu. Text nemá nijaký význam, osebe. Prináleží mu význam iba z pohľadu určitej otázky. Odpoveď, ktorú text interpretovi ponúka, môže viesť k zmene významového očakávania.“⁴⁰ Tento fenomén sa označuje pojmom hermeneutický kruh. Ako na túto skutočnosť poukazuje Röhl, právnu normu spoznávame spravidla s ohľadom na aplikačný prípad, konkrétnu kauzu, čiže „čo všetko patrí k prípadu“, sa dozvedáme až z normy.“⁴¹ Filozofická hermeneutika, ňou sformulovaný pojem hermeneutického kruhu, nás tak nielen vracia k analýze subsumpcného sylogizmu a utvrdzuje v závere, že myšlienkový proces aplikácie práva predstavuje kaskádu korelácií medzi predporozumením interpreta (osoby aplikujúcej právo), všeobecnou právnou normou a okolnosťami konkrétneho prípadu. Z tohto dôvodu napríklad Hassemer v opise právnického porozumenia opúšťa pojem hermeneutického kruhu a nahrádza ho metaforou hermeneutickej špirály.⁴²

Gadamer spája interpretáciu s aplikáciou, interpretácia teda preňho predstavuje prepojenie ako medzi všeobecným a konkrétnym, tak aj medzi aktuálnym a pôvodným.⁴³ Tieto napätia sú právníkom dobre známe, pripomeňme napätie medzi alternatívou subjektívneho a objektívneho teleologického výkladu, či napätie medzi alternatívou aktuálneho teleologického výkladu a výkladu e occasionem legis (výkladu historického, vychádzajúceho z pôvodných intencií normotvorcu), čiže napätie medzi aktualizmom a originalizmom.⁴⁴ Gadamer neponúka v tejto súvislosti nijaký metodologický návod, iba hovorí, že každý interpret, a to bez ohľadu na skutočnosť, či je, alebo či nie je si toho vedomý, text vníma, vychádzajúc zo svojej aktuálnej situácie. Gizbert-Studnicki

³⁸ T. Gizbert-Studnicki, *Das hermeneutische Bewußtsein der Juristen*, pozri pozn. č. 505, s. 356.

³⁹ H. G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, pozri pozn. č. 177, s. 375. Podrobnejšie k pojmu predporozumenie v právnej hermeneutike pozri T. Gizbert-Studnicki, *Der Vorverständnisbegriff in der juristischen Hermeneutik*. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, LXXIII (1987), Heft 4, s. 476-493; K. Pleszka, T. Gizbert-Studnicki, *Empirisches Wissen als Grundlage der teleologischen Interpretation*. *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, Beiheft 53, *Praktische Vernunft und Rechtsanwendung. Legal System and Practical Reason*. Hrsg. H.-J. Koch, U. Neumann, Stuttgart 1994, s. 184-192.

⁴⁰ T. Gizbert-Studnicki, *Das hermeneutische Bewußtsein der Juristen*, pozri pozn. č. 505, s. 357.

⁴¹ K. F. Röhl, *Allgemeine Rechtslehre*, pozri pozn. č. 96.

⁴² W. Hassemer, *Tatbestand und Typus*. Köln-Berlin-Bonn-München 1968, s. 107.

⁴³ H. G. Gadamer, *Wahrheit und Methode*, pozri pozn. č. 177, s. 313.

⁴⁴ Európskej odbornej verejnosti je dobre známy spor Friedricha Carla von Savignyho a Antona Friedricha Justa Thibautu o nutnosti, resp., naopak, nepotrebe kodifikácie občianskeho práva v Nemecku (pozri Thibaut und Savigny. *Ein programmatischer Rechtsstreit auf Grund ihrer Schriften*. Hrsg. J. Stern, Darmstadt 1959). V myšlienkovvej konfrontácii obidvoch týchto veľikánov právneho myslenia sa zrodila aj dištinkcia medzi subjektívnou a objektívnou výkladovou metódou. Pretože sme už Savignyho historizujúcej (subjektívnej) metóde výkladu venovali zmienku, tu stačí iba odkázať na Thibautov protikladný názor (A. F. J. Thibaut, *Theorie der logischen Auslegung des römischen Rechts*. (2. Aufl. 1806); opätovne publikované pod názvom: *Über die logische Auslegung nach dem Grunde des Gesetzes*, In: *Seminar: Philosophische Hermeneutik*. 2. Aufl. Hrsg. H. G. Gadamer, G. Boehmn, Frankfurt am Main 1979, s. 100-108). V českej právnej teórii možno v tejto súvislosti konštatovať opatrný príklon k objektívnemu aktuálnemu výkladu (pozri napr. E. Tilsch, *Občanské právo. Část všeobecná*. 3. vyd. Praha 1925, s. 71; V. Knapp, *Teorie práva*, pozri pozn. č. 450, s. 171; A. Gerloch, *Teorie práva*. 2. vyd., Praha 2001, s. 128; J. Boguszak, J. Čapek, A. Gerloch, *Teorie práva*, pozri pozn. č. 284, s. 186-187; P. Holländer, *Dotváření ústavy judikaturou Ústavního soudu*, pozri pozn. č. 146, s. 130-135, 138-139); opačný názor zastávajú napr. J. Filip (Nález č. 403/2002 Sb. jako rukavice hozená ústavním soudem, pozri pozn. č. 146, s. 12 až 15), príp. Z. Kühn a J. Kysela (Je Ústavou vždy to, co Ústavní soud řekne, že Ústava je? Pozri pozn. č. 146, s. 199 až 214). Dištinkcia medzi originalizmom a aktualizmom je predmetom diskusie nielen v európskom, ale aj v americkom právnom myslení. Spomeňme na tomto meste niektorých z najvýznamnejších reprezentantov: z prostredia „originalistov“ Roberta Borka (*The Tempting of America*. Cit. podľa českého prekladu: *Amerika v pokušení*. Praha 1993), z prostredia „aktualistov“ potom Ronalda Dworkina (*Law's Empire*. Cambridge 1986, s. 359-369); sprostredkujúcu pozíciu zastáva napr. Richard A. Posner (*Overcoming Law*. Cambridge-London 1995, s. 237-255).

potom túto tézu interpretuje pre oblasť právnej interpretácie v tom zmysle, že „aktuálna situácia interpreta určuje horizont jeho otázok“.⁴⁵

Vráťme sa však k samotnému pojmu predporozumenia. Ak je ono zo strany W. Fikentschera, príp. K. Larenza stotožňované so znalosťami interpreta,⁴⁶ tak O. Weinberger ho vidí v intenciách, očakávaniach, resp. významových očakávaniach interpreta.⁴⁷

Trochu provokatívnu tézu do diskusie o pojme predporozumenia vniesol Josef Esser. Podľa neho interpret, pričom u Essera ide predovšetkým o osobu aplikujúcu právo, si utvára predstavu o spravodlivom riešení rozhodovanej veci ešte predtým, než vykoná interpretáciu príslušného zákona obvyklými metódami.⁴⁸ Otázka pre interpreta teda neznie tak, aké riešenie rozhodovaného prípadu vyplýva zo zákona, ale tak, ako možno už nájdené riešenie uviesť do súladu so zákonom. Interpretáčne metódy preto nemajú heuristickú funkciu, nie sú prostriedkom nachádzania zmyslu zákona, funkciou interpretácie je dogmaticky odôvodniť už vopred prijatý záver, ktorý je založený na „predpozitívnych spravodlivostných stanoviskách interpreta“ k riešeniu daného prípadu.⁴⁹ Oponenti proti Esserovej koncepcii namietajú, že „nie je empiricky zdôvodnená“, že „sa opiera o každodennú skúsenosť a intuíciu jej tvorcu“.⁵⁰

Opusťme na chvíľu priestor právnej filozofie, nahliadnime do oblasti judiciálnej a pokúsme sa v nej nájsť príklady dokumentujúce skutočnosť plurality interpretačných možností, ako aj úlohu predporozumenia pri ich utváraní.

Jednou zo základných interpretačných metód ústavných súdov v ústavných systémoch slobody a demokracie sa v predchádzajúcich desaťročiach stal príkaz ústavne konformnej interpretácie jednoduchého práva, ktorého súčasťou je metóda priority ústavne konformnej interpretácie zákona pred jeho derogáciou.⁵¹ Ústavný súd Českej republiky sa k tejto interpretačnej maxime prihlásil vo viacerých svojich rozhodnutiach. Prvý raz tak urobil v náleze Pl. ÚS 48/95, v ktorom uviedol: „V situácii, keď určité ustanovenie právneho predpisu umožňuje dve rôzne interpretácie, pričom jedna je v súlade s ústavnými zákonmi a medzinárodnými zmluvami podľa čl. 10 Ústavy a druhá je s nimi v rozpore, nie je daný dôvod na zrušenie tohto ustanovenia. Pri jeho aplikácii je úlohou súdov interpretovať dané ustanovenie ústavne konformným spôsobom.“ V spomenutej veci reguloval sporný zákon reštitúciu majetku osobám nemeckej a maďarskej národnosti, ktorých majetok bol zabavený na základe dekrétu prezidenta republiky č. 12/1945 Zb. príp. dekrétu č. 108/1945 Zb., a ktoré potom znovu nadobudli československú štátnu príslušnosť. Všeobecné súdy pri uplatnení tohto zákona pri tých oprávnených osobách, ktoré štátne občianstvo nestratili nikdy, reštitúciu majetku neuznali, príp. sa obávali ju uznať. Ústavný súd pripustil ústavne konformný výklad sporného zákona, vychádzajúc z logického argumentu a *minoris ad maius*: „Ak sa podľa zákona č. 243/1992 Zb. vracia majetok tým, čo ho podľa dekrétu stratili a boli zbavení občianstva a potom ho nadobudli späť, musí sa tým skôr vrátiť tým, ktorým nebolo treba občianstvo vracieť, pretože v dôsledku svojho určitého správania občianstvo vôbec nestratili. Iný výklad by celkom odporoval princípom reštitučných zákonov, ktoré smerujú k čiastočnej náprave krívd a nie k odškodňovaniu za stratu občianstva.“ Uvedený ústavne konformný výklad dostal prednosť pred derogáciou.

⁴⁵ T. Gizbert-Studnicki, *Das hermeneutische Bewußtsein der Juristen*, pozri pozn. č. 505, s. 365.

⁴⁶ W. Fikentscher, *Methoden des Rechts in vergleichender Darstellung*. Bd. III, Tübingen 1976, s. 430; K. Larenz, *Methodenlehre der Rechtswissenschaft*, pozri poz. č. 156, s. 183-189.

⁴⁷ O. Weinberger, *Die logischen Grundlagen der erkenntniskritischen Jurisprudenz*. *Rechtstheorie* 9 (1978), Heft 2, s. 37.

⁴⁸ J. Esser, *Vorverständnis und Methodenwahl in der Rechtsfindung*, pozri pozn. č. 178, s. 16, 123 a nasl.

⁴⁹ Tamtiež, s. 16.

⁵⁰ T. Gizbert-Studnicki, *Der Vorverständnisbegriff in der juristischen Hermeneutik*, pozri pozn. č. 514, s. 487.

⁵¹ Podrobnejšie pozri P. Holländer, *Ústavněprávní argumentace*, pozri pozn. č. 73, s. 35 a nasl.

Predporozumenie podľa môjho názoru zahŕňa znalosť prirodzeného jazyka, pojmov jednotlivých oblastí práva, znalosť prameňov práva, pravidiel formulovania právnych noriem, postupov právnej interpretácie, zahŕňa však aj všeobecné znalosti, skúsenosti a hodnotovú orientáciu, ako aj povahu (temperament) interpreta.

Významové očakávania interpreta vo vzťahu k určitému právnemu textu môžu byť ovplyvňované viacerými faktormi, v rámci toho znalosťami ústavného poriadku a stotožnením sa so sústavou pre ústavný systém slobody a demokracie konštitutívnych hodnôt, ako aj predstavou priamej záväznosti Ústavy a príkazom hodnotovo orientovaného výkladu.⁵² Môžu byť ďalej ovplyvňované teleologickými predstavami interpreta, týkajúcimi sa interpretovaného normatívneho textu.

Ak je predporozumenie interpreta (osoby aplikujúcej právo) ovplyvnené takto pomenovanými faktormi, tak nutne dospeje k výsledku, ku ktorému v náleze Pl. ÚS 48/95 dospel Ústavný súd.

Ak vychádzame z tézy o mimoriadnej dôležitosti predporozumenia a aplikácii práva, tak aj taký konzervatívny mysliteľ, ako bol Ernst Forsthoff, dospieva nutne k záveru o kľúčovej úlohe osobnosti sudcu pri utváraní právneho systému: „Ak uznáme, že sudca je spôsobilý a oprávnený na tvorivú, t. j. právo dotvárajúcu, aplikáciu práva - čo by si dnes už nemalo vyžadovať dôkaz - vylučujeme tým nachádzanie práva v zmysle číreho vykonávania zákona“, v dôsledku čoho „existuje logický priestor sudcovských úvah, ktorý nie je vymedzený zákonom. Význam prejudícií, postup v prípade mlčania zákona alebo v prípade vnútorného rozporu medzi zákonmi ..., použitie analógie ako v občianskom, tak aj v trestnom práve, vyvažovanie spravodlivostných a zákonných hľadísk - to všetko sú problémy hermeneutiky,“ pričom ich riešenie je „vo veľkej miere závislé od podoby sudcu.“⁵³

Bez odpovede však zostala Esserom sformulovaná otázka, či metodológia interpretácie práva je nástrojom poznania (nachádzania) práva, alebo nástrojom aposteriórneho odôvodňovania prijatých záverov, vyplývajúcich z vlastných (subjektívnych) predstáv interpreta o spravodlivom a racionálnom riešení rozhodovanej veci.

Domnievam sa, že pri jej zodpovedaní treba vychádzať z princípu úmernosti abstrakcie predmetu výkladu a podielu predporozumenia interpreta. Čím abstraktnejšie, všeobecnejšie, je predmet formulovaný, tým väčšiu úlohu pri jeho interpretácii zohráva predporozumenie interpreta a úlohu menšiu samotný text. Ďalšie všeobecné interpretačné pravidlo, ktoré možno na tomto mieste sformulovať, znie: úloha predporozumenia interpreta v procese interpretácie a aplikácie práva rastie úmerne s významom a úlohou teleologického výkladu a v jeho rámci objektívneho aktuálneho výkladu.

Stotožnenie interpretácie s prostriedkom odôvodňovania naráža na určité proti nemu stojace argumenty: Prvým je kultúrny, nie iba formálne právny princíp viazanosti sudcu zákonom, ktorý je prejavom princípu demokracie. Druhým argumentom je možnosť prirodzeného fungovania justície iba v prostredí prevládajúcej verejnej akceptácie jej rozhodnutí. Táto akceptácia je pritom prioritne založená na akceptácii všeobecne prijímaných hodnôt, ktorá v demokratickom právnom štáte nachádza výraz v zákonodarstve.

⁵² Ústavný súd v tejto súvislosti hovorí o vyžarujúcom pôsobení Ústavy celým právnym poriadkom, resp. o efekte prenikania jednoduchého práva Ústavou (III. ÚS 129/98; III. ÚS 257/98): „Jednou z funkcií Ústavy, osobitne ústavnej úpravy základných práv a slobôd, je jej ‚penikanie‘ celým právnym poriadkom. Zmysel Ústavy spočíva nielen v úprave základných práv a slobôd, ako aj inštitucionálneho mechanizmu a procesu utvárania legitímnych rozhodnutí štátu (resp. orgánov verejnej moci), nielen v priamej záväznosti Ústavy a v jej postavení bezprostredného prameňa práva, ale aj v nevyhnutnosti štátnych orgánov, resp. orgánov verejnej moci, interpretovať a aplikovať právo pohľadom ochrany základných práv a slobôd.“

⁵³ E. Forsthoff, *Recht und Sprache*, pozn. č. 463, s. 29.

Interpretácia práva tak zároveň plní funkciu heuristickú i argumentačnú. Podiel obidvoch momentov závisí jednak od identity hodnôt obsiahnutých v práve a hodnôt, na ktoré je orientovaný interpret, jednak od vzdelanostnej a profesne etickej úrovne sudcovského stavu.

Tým sa vraciame späť k pojmu predporozumenia, a to najmä k jeho vnútornému obsahu. Pripomeňme, že je tvorený jednak jazykovou kompetenciou interpreta (osoby aplikujúcej právo), t. j. úrovňou jeho všeobecného a profesného vzdelania, jednak jeho hodnotovou orientáciou a charakterovými vlastnosťami. Hodnotovou orientáciou pritom nerozumiem ľubovôľu interpreta, ale takú orientáciu, ktorá sa nachádza v intervale, akceptovanom slobodným a demokratickým prostredím.

Príkladom dotvorenia práva interpretáciou contra legem z dôvodu napätia medzi intenciou a dikciou zákona je nález sp. zn. III.ÚS 258/03. V danej veci išlo o už zaplatené byty členov bytového družstva, ktoré malo v súlade s príslušnou zákonnou úpravou družstvo previesť do ich vlastníctva. V situácii, keď sa samo družstvo ocitlo v úpadku, tieto byty prevedené neboli a boli zahrnuté do konkurznej podstaty. Ústavný súd Českej republiky k interpretácii ust. § 15 ods. 1 písm. c) zákona o konkurze a vyrovnaní, ktoré bolo kľúčové pre posúdenie prípadu, uviedol, že jeho zmyslom je zakotvením inštitútu odporovateľnosti a neúčinnosti právneho úkonu zamedziť prevodom majetku dlžníka na tretiu osobu na úkor veriteľov v prípade pochybnosti o jeho dobrej viere. O takýto prípad však pri bezplatnom prevode bytovej jednotky podľa § 23 ods. 2 a § 24 ods. 1 zákona o vlastníctve bytov nešlo. Tu je totiž bezplatnosť prevodu daná nie prejavom slobodnej vôle dlžníka, ale je daná ex lege. Ďalej potom uzavrel: „K otázke napätia medzi doslovným a teleologickým výkladom sa Ústavný súd vyslovil vo viacerých nálezoch, príp. stanoviskách (pozri stanovisko sp. zn. Pl. ÚS-st-1/96, nález sp. zn. Pl. ÚS 33/97). Východiskovú tézu v tejto súvislosti sformuloval pritom v náleze sp. zn. Pl. ÚS 33/97. Konštatoval, že neutržateľným momentom používania práva je jeho aplikácia vychádzajúca iba z jazykového výkladu; jazykový výklad predstavuje len prvotné priblíženie sa k aplikovanej právnej norme, je východiskom pre objasnenie a ujasnenie si jej zmyslu a účelu (na čo slúži i rad ďalších postupov, ako logický a systematický výklad, výklad e ratione legis atď.).“ V náleze sp. zn. Pl. ÚS 21/96 v obdobnom kontexte uviedol: „Súd nie je absolútne viazaný doslovným znením zákonného ustanovenia, ale sa od neho smie a musí odchýliť v prípade, keď to vyžaduje zo závažných dôvodov účel zákona, história jeho vzniku, systematická súvislosť alebo niektorý z princípov, ktoré majú svoj základ v ústavno-konformnom právnom poriadku ako významovom celku. Je nutné sa pritom vyvarovať ľubovôle; rozhodnutie súdu sa musí zakladať na racionálnej argumentácii.“ Aplikácia ustanovenia § 15 ods. 1 písm. c) zákona o konkurze a vyrovnaní je teda v predmetnej veci v rozpore s jeho účelom a zmyslom a ako takú je nutné odmietnuť ju.“